

J. N. D. O. M.

Dissertatio Historica
De

Paroecia Alandiæ Lemland,
Eique Annexa Lumparland,

Cujus Partem Posteriorem,
Consensu Ampliss. Facult. Philos. in Reg. Acad. Aboënsi,

Præside

Mag. JOHANNE BILMARK,
Histor. ac Philos. Pract. Professore Reg. & Ord.

Pro Gradi

Publice examinandam proponit

DANTEL FERDINANDUS

MALLEN,
Alumnus Regius, Alandus,

In Auditorio Majori die XVI Junit
Anni R. S. MDCCXCII,

Horis post meridiem solitis.

ABOÆ, Typis FRENCKELLIANIS.

§. XII.

Exiguam differendi materiam mihi præbuit Parœcia Lemland, qua autem multo minorem subministrat, quæ eidem est annexa, Lumparland; cuius descriptio meam qualem cunque nunc postulat operam. Est autem Lumparland insula, ad boream, orientem & meridiem mari, minoribus aliquot distincto insulis, cincta, ad occidentem vero eam alluit lacus, seu sinus maris amplior, *Lumparen* a nostratis appellatus. A Parœcia Lemland per fretum eo, quo trajectus fit loco, 900 aln. Svec. circiter orientem versus disjuncta, hac tamen magis boream versus exorrecta, adeo ut illius pars meridionalis aquilonari parœciæ Lemlandensis oræ ferme respondeat: in longitudinem vix ultra sesqui-quadrantem milliaris Svecani, & in latitudinem per tres admodum quadrantes dicti milliaris patet, proindeque ejus area vix quintam partem milliaris quadratici Svec. exæquat, seu 4600 jugera circiter continet. Quæ de cælo soloque parœciæ Lemlandensis supra dixi, in insulam Lumparland ob viciniam locorum pariter valent. Nomen fortita est hæc insula a contiguo maris sinu occidentali, *Lumparen* dicto, quæ vox descendit a Gothicō *Lumpen*, quo vocabulo designari solet res, vel in se minoris momenti, vel saltem in relatione ad aliam talis habita, ut adeo *Lumparen* nuncupatus, quasi *mare exiguum*.

§. XIII.

§. XIII.

Est autem insula Lumparland magis montosa, quam Lemland; inter ejus montes præ ceteris eminent mons, *Kasberget* nuncupatus, ad occidentalem terræ partem haud procul a promontorio *Lumpo* situs, ejusque altitudo juxta meam qualemcumque mensurandi rationem, sine instrumentis factam Mathematicis, a superficie subiecti maris per 72 uln. Svec. in perpendiculari rem adsurgit altitudinem. Appellationem fortitus est a *Kase*, quæ vox congestam lignorum struem, graviori quadam calamitate, incolis, ab hostibus præsertim imminentem, incendendam denotat; qualem pyram in monte dicto olim fuisse exstructam, omni caret dubio. Circa medietatem ferme hujus montis species quædam antri occurrit, ex lamina crassiori lapidea, alii saepe in formam plani inclinati superimposita, & locum interiorem ita excavatum formante. Habet hoc antrum longitudinem 8, latitudinem 4, altitudinem pariter 4 ulnarum, introitum vero angustiorem, quippe non ultra sesqui ulnam, sive longitudinem five latitudinem spectemus, patentem. E regione fere hujus introitus murum ex congestis lapidibus industria humana formavit. An hoc antrum vel vorticibus aquarum cataclysmi universalis, vel viribus hominum suam debeat formationem, expisci non potui, nec mihi constat, an peculiari cuiusdam usui idem antiquissimis designatum fuerit temporibus. Si quis sibi persuadeat, veteres piratas, titulo, ut barbari tunc erant tempora, honorifice *Vikingar* nuncupatos, ad hoc antrum ex procelloso vel infido se

contulisse mari, & in eodem sua subinde condidisse spolia, ei suæ præsumptionis delicias lubens permitto. Quamvis autem antrum hoc non semel perlustraverim, nihil tamen in eodem præter quædam inveni ligna, vel in necessitatem a nautis, ad hoc littus appuluis, vel potius in delectationem ac recreationem a pueris incensa.

§. XIV.

Quum area insulæ *Lumparland* ne quartam quidem constituat partem Parœciæ *Lemland*, & ob frequentiam montium, & aliorum impedimentorum hac culturae sit minus apta, fieri aliter nequit, quam ut numerus pagorum & prædiorum in illa sit minor; quos tamen ad eundem, quem supra indicavi tenorem, heic adferam, scilicet *Clemetsby* - 4 (a), *Krogstad* - 2, (b), *Lumpo* - 3, *Norrboda* - 4 (c), *Skag* - 1 (d), *Svind* 3 - (e), *Lumparby* - 6 (f) Huc præterea pertinet Terra communis (*Allmånnings jord*) nec non insula *Tvegatza* nuncupata.

- (a) Ad tenorem antiqui illius albi, cuius supra mentionem feci, in hoc pago superiori seculo fuerunt 5 prædia, quæ nunc numerantur quatuor; unum horum Sacellano loci ad habitationem concessum, suis non caret commodis.
- (b) In ambo hæc prædia jus vestigale (*Skatte rättighet*) numerata pecunia sibi comparalle memoratur. vñ Magister Dñus Alexander du Clounx; alterum horum nunc est vestigale, alterum filcale.
- (c) In pago olim fuerunt 5 prædia, ceu antiquum docet Rationarium, quæ nunc 4 memorantur.

(d) Præ-

(d) Prædium hoc, quod ex terra inculta & extranea
(w: jord) Pater meus dilectissimus & post fata deside-
 ratissimus, Rei venatoria per Alandiam Praefectus,
 ISRAEL JACOBI MALLÉN excoluit; eidemque ingentes
 pro suis facultatibus impedit sumtus, ratione tam
 opportuni situs, quam symmetriæ, numeri & ampli-
 tudinis ædificiorum multum offert oblectamenti. E-
 jus speciem venustam haud parum auget hortus heic
 instructus, pluribus fructiferis luxurians arboribus.

(e) Heic quoque invenitur hortus, cerasis consitus.

(f) Unum hujus pagi prædium, quod olim fuit libe-
 rum, posedit Nob. *Johannes Svinhufvud*, infelici fa-
 to notus.

§. XV.

Templum annexæ Ecclesiæ *Lumparland* in medio
 fere insulæ haud procul a sinu *Capellsiken* nuncupato,
 ex ligno est exstructum. Tres mutationis illius, sicut
 per traditionem accepi, distinguere licet periodos:
 primum idemque antiquissimum circa medium seculi
 XVI ad radices illius collis, in quo præsens collucet,
 ex ligno etiam fuit consecutum, (antea templum Lemlan-
 dense frequentasse videntur incolæ); sed dum hoc non
 multa post lustra fatisceret, cuius tamen manifesta
 adhuc supersunt rudera, aliud in eodem colle, quo ho-
 diernum comparet, fuit ædificatum, quod vero nec
 longam tulit ætatem, a Rossis quippe, dum Alandiam
 altero hujus seculi decennio suis sibi subjectam tene-
 bant copiis, nescio quo iracundiae thyrso percitis, in-
 censum. In ejus deinceps locum præsentem ædem
 sacram supra eadem basi nostri exstruxerunt insulani,

nec operibus nec sumtibus in re tam necessaria patentes, eique ab Apostolo St. ANDREA nomen indiderunt. Longitudo ejus est 19, Latitudo 11 $\frac{1}{2}$, altitudo parietum 5 & tecti sublimitatis 10 $\frac{1}{2}$ uln. Svec. tectum ex scandalulis (*spån*) est confectum. Interiora hujus templi contemplantibus duo se statim offerunt ambulacra, in medio fere ædis se decussatim secantia, altero a meridionali janua ad januam saerarii, altero ab occidentali parte orientem versus recta tendente. Ab utraque parte duæ occurrunt sellarum series, & in qualibet decem sedilia longiora. Sed quum hæc de votos non caperent auditores, exstructa insuper fuit contabulatio superior (Läcktare), quatuor instructa scannis, in cuius adversa parte repræsentantur duodecim Christi Apostoli, hæc adjecta inscriptione: *Denne läktare är bygd i Pastor Daniel Mansneri och Sacellani Henric Lindqvists tid 1760, målad af Claudius Lang.* Altari imposita est tabula ex asseribus confecta, in qua repræsentatur Salvator mundi Christus, ultimam cum suis discipulis habens cœnam, hac adiecta epigraphe: *Denna Altartafla förård til Capellet på Lumparland 1736 af coufardie-fararen Anders Edbårg, född i Clemetsby.* Ex tecto templi duo pendent lychnuchi, ex orichaleo confecti; quorum major sex extendens brachia hanc offert inscriptionem: *År 1768 är denna Krona för Lumpärlands Capells egen kostnad bleven förfärdigad i Stockholm af Johan J. Mårtensson.* Minor quatuor gaudet brachiis & hac inscriptione: *Gudi til åra förård af Jöns Andersson i Ångb med dess*

deß huſtru Catharina Matts dotter Hysing. Anno 1712.
 Horum filius suggestum suis pingendum curavit sumti-
 bus, ceu appiēta docet inscriptio: *Denna målning på Pre-
 dikstolen är påkostad af Anders Jönson i Ångö år 1760.*
Målad af Claudius Lang. In Cancellis, qui distingvunt
 chorū a templo suspensa est tabula, orationem continens,
 quam gl. mem. Rex GUSTAVUS III ad Ordines regni
 Holmiæ an. 1772 convocatos habuit. Intra templi am-
 bitum nulli occurrunt lapides sepulchrales, epigraphe
 quadam notabiles. Alia templi hujus cimelia, inter
 quæ prœcipue est Pallium Sacerdotale sericeum, quod
 eidem dono dedisse fertur Nobilissima Christina BER-
 GENSTJERNA an. 1659 silentio jam prætereo.

§. XVI.

In ædificio turrito, cujus apex supra suam basin
 per 30 uln. est elevatus, ad occidentalem templi partem
 sicuti mos fert, exstructo, duæ campanæ, quam utram-
 que liberalitati Nobilissimæ Familiae Bergensfjernianæ
 Ecclesia in Lumparland debet, quoties vel populus ad
 conciones vocandus, vel imminens indicanda cala-
 mitas, pulsantur. Minor barum ca-lato qmni destituta
 opere, hanc gerit inscriptionem: *Manhafte Capitein
 Johan Olofsson Berg och Kirstin Peders dotter. Gud
 gifive dem lycko och välfaret an. 1660.* Major earum
 fissuram egit, dum in testificationem publici doloris
 ex obitu gl. mem. Reginæ Ulricaæ Eleonoræ an 1741
 pulsabatur. Refusam hanc fuisse campanam & ean-
 dem, sed novo habitu esse cum hodierna majori Lum-
 parlandensi facilis crederem, nisi inscriptio doceret,
hanc

hanc emtami fuisse. Ita enim hæc sonat: *Till Guds åra*, och *Lumparlands Capells församlings prydnad är* denna Klocka köpt uti *Pastoris Magr. Daniel Mansneri* tid--- *Me fecit J. Mejer, Holmiae.* Cœmeterium tra-
bibus consveto modo sibi impositis est septum at-
que opportunis clausum portis.

§. XVII.

In sacris concionibus habendis Pastor, vel qui suam levat operam, sacerdos, & Sacellanus vices in templis pro re nata permutant; quamobrem etiam Sacellanus in Lumparland ex integra parœcia *Lem-land* salaryum percipit. Qui Sacellani munere in annexa modo memorata functi, ad nostram notitiam pervenerunt sequentes:

1:mo *ISAACUS BUSCHERUS*, qui Pastor Ecclesiæ Lemlandensis postmodum fuit constitutus.

2:do *MAGNUS ANDREÆ*, qui circa medium supe-
rioris seculi munus Sacellani geslit.

3:to *ISRAEL HAMMAR*.

4:to *MATTHIAS JOHANNIS* ad munus Pastoris in Lemland an. 1691 promotus.

5:to *SVENO FORSMAN*, Vermelandus, An. 1679
Civis Academicus Aboënsis, & an. 1691 Sacellanus in
Lumparland factus; sed cui muneri per tempus admo-
dum breve præfuit; ei enim

6:to

6:to *MICHAEL HENRICI STIGELIUS*, Nylandus, An. 1693 successit.

7:mo *JOHANNES TECTONIUS*, Nylandus, An. 1693 Civis Academicus Aboënsis, & an. 1704 Comminister in Lumparland.

8:vo *HENRICUS LINDQVIST*, Alandus, natus an. 1705, Civitati Academicæ Aboënsi an. 1729 adscriptus, an. 1744 Sacellanus in Lumparland, quam spartam per annos **XLI** administravit, octogenarius ac cælebs ex hac vita an. 1785 excessit, postquam per duos annos, apoplexia laborans, mutus fuisset.

9:no *ISRAEL FERDINANDUS HARTMAN*, Nylandus, natus an. 1748, Civitati Academicæ Aboënsi an. 1758 adscriptus, an. 1768 sacro initiatus Ordini ex vocatione sui Antecessoris, an. 1770 Adjunctus Pastoris ac Præpositi in Lemland, an. 1786 Sacellanus in Lumparland; cui in suum & Ecclesiæ commodum quævis fausta & felicia ex animo apprecoꝝ.

§. XVIII.

Membrorum Ecclesiæ in Lumparland tam incrementum, quam decrementum annum sequens sifit tabula, quam heic apposuisse haud pigebit, licet eadem quod ad prima præsentis seculi decennia fragmentum referat.

Ann	Nati.	Paria conjug.	Denati.	Anni	Nati.	Paria conjug.	Denati.	Anni	Nati.	Paria conjug.	Denati.
1704	2	—	T;r	8	I	II	T;r	21	2	II	11
1705	9	—	—	1732	6	3	3	1763	14	3	12
1706	9	—	—	1733	9	2	8	1764	11	4	7
1707	11	—	—	1734	10	4	10	1765	15	2	12
1708	6	—	—	1735	12	—	—	1766	12	—	4
1709	10	—	—	1736	6	—	19	1767	11	—	18
1710	8	—	—	1737	9	2	7	1768	14	5	5
1711	8	—	—	1738	11	2	13	1769	10	—	4
1712	10	—	—	1739	9	6	8	1770	7	4	5
1713	10	—	—	1740	8	—	10	S:a	115	20	78
1714	3	—	—	S:a	88	20	89	1771	14	4	5
1715	—	—	—	1741	17	1	12	1772	14	2	6
1716	—	—	—	1742	5	4	5	1773	12	1	10
1717	—	—	—	1743	5	—	12	1774	6	3	2
1718	—	—	—	1744	11	3	8	1775	12	—	—
1719	—	—	—	1745	7	6	6	1776	8	—	—
1720	—	—	—	1746	13	2	3	1777	11	3	7
S:a	86	—	—	1747	8	—	5	1778	10	1	8
1721	—	—	—	1748	8	4	7	1779	8	2	14
1722	1	—	—	1749	12	1	2	1780	16	—	5
1723	3	3	1	1750	12	2	8	S:a	111	16	57
1724	6	—	—	S:a	98	23	68	1781	6	—	7
1725	5	3	—	1751	11	1	4	1782	10	3	6
1726	12	2	—	1752	10	2	8	1783	8	3	8
1727	7	1	—	1753	17	4	12	1784	12	3	5
1728	9	1	7	1754	14	—	7	1785	11	2	9
1729	8	4	7	1755	12	2	5	1786	7	4	5
1730	12	—	7	1756	13	1	5	1787	22	4	26
S:a	63	14	23	1757	11	—	16	1788	14	4	12
1731	8	1	11	1758	6	3	7	1789	10	2	8
T;r	8	1	11	1759	17	3	14	1790	18	5	5
				1760	13	2	7	S:a	118	39	91
				S:a	124	18	85				
				1761	13	2	3				
				1762	8	—	8				
				T;r	21	2	11				

Ex utriusque Tabulæ Natorum ac Denatorum tam in parœcia Lemland §. XI, quam proxime præcedente in annexa *Lumparland*, perlustratione, nonnulla proponam porismata, attenti Lectoris curiositati sponte sua se forte offerentia.

1:mo Ex his igitur colligere licet, quod ab anno 1730, ex quo certior habetur natorum ac denatorum numerus, ad initium anni proxime præterlapsi, seu sexaginta annorum spatio populus in parœcia Lemland 462, & in annexa Lumparland 185 personis circiter fuerit auctus. Dico circiter, quum non constet, quot vel maritimis itineribus vel belli tempestatibus obierint, vel ad alias se contulerint provincias.

2:o Quum Majores nostri ab anno 1713, ob ingravescentem hostium fœvitiam suos relinquere cogerentur penates, ac per insequentes VIII annos triste admodum fatum eis incumberet, nihil litteris ab eis fuit mandatum, unde illæ in utraque tabula lacunæ.

3:to Habita decenniorum computatione colligitur, numerum natorum uno circiter triente superare numerum denatorum, incrementumque cuiuslibet fere anni esse satis notabile, majus futurum, nisi variolæ & alii morbi, infantiae præsertim peculiares, haud mediocrem subinde edidissent stragem.

4:to præter allatum cululum, salubritatem harum insularum ostendentem, eam quoque evincit quorundam incolarum longævitas. Obiit enim anno 1737 hodierni coloni in *Lumparby Olavi Johannis filii* Socrus anno ætatis suæ CVI; & in *Lumparland* præterea sunt duo viri, totidemque fœminæ, qui ætatem fere secularem singuli obtinuerunt.

§. XIX.

Memoriæ prodit Rev. Doct. BÅNG, CATHARINAM, gl. mem. Regis GUSTAVI I. Viduam, in Alandorum utilitatem statuisse urbem condere in littore portus *Flaka*, advenientibus undique navibus per quam commodi, precibus autem civium Holmensium, timen-tium, ne sua hinc detrimentum eaperent commercia, permotam, ab hoc destitisse incepto (a). Quam Historicus hic ætatem Reginæ commemoratae proxime attigerit, fidem narrationis ejus sollicitare no-lo, quamvis hoc augustum consilium a nullo alio relatum adhuc invenerim; attamen non video, quid periculi commerciis Holmensibus per constitutam in Alandia urbem imminuisset, quum sinum sive Bothni-eum, sive Fennicum navigantes pauci, nisi tempesta-tibus compulsi, a recto Holmiam versus divertissent itinere, & Alandi, undis velut innati, proindeque maritima itinera non molesta censentes, merces suas Holmiam potissimum transvexissent; docente experientia, oppida minora in majorum urbium vicinia posita, phtisi quadam ita adfici, ut suam raro eluctari queant tenuitatem.

(a) Vid. ejusd. Hist. Ecclesiast. Svec. Gotb. p. 298.

§. XX.

Quæ œconomiam parœciæ Lemland Cameralem plenius cognoscendam spectant, eorum pleraque lingua proponam Svecana, non quod vocabula Latina defint, materiae substratæ designandæ hand inepta, sed quod eadem sensum non fundant satis clarum, rerum patria-rum

rum ignaris. Enligt den ofvannämnde Jorddeboken öfver Åland, författad år 1661, var då i Lemlands Socknar Skatte jordemarker (a) 6813 $\frac{1}{2}$; Crono dito 4213; Kyrko Jordemarker 38; Summa 11064 $\frac{1}{2}$ jordmarker; Skattehemman 59, som i mantal gjorde 57 $\frac{1}{2}$; Kronohemman 30, görande i mantal 24 $\frac{1}{2}$, Frälsehemman, 1, des Mantal $\frac{1}{2}$, Således voro i denna Församling 90 hemman, och mantal 76 $\frac{1}{2}$. Men enligt 1789 års Jorddebok befunnos i bægge soknarne 11244 $\frac{3}{4}$ Jordemarker, Byar 22, gamla hemman 91, nya 92, gamla mantal 77 $\frac{1}{2}$, nya mantal-Skatte 22 $\frac{6}{7}$, Crono D:o 23 $\frac{2}{7}$, Tre allmännings Skatteholmar och en allmänning Krono jord.

(a) In dimensione agrorum, pratorumque Alandii adsumunt fundamenti loco Jordmarker, sicut in aliis regionibus numerantur Jugera.

S, XXI.

Ad tenorem antiquioris illius saepius citatae Alandiae descriptionis, praedia parecciae Lemland in universum sequenti taxata fuerunt modo:

Hemmanen tilsammans räntade	Silfvermynt.
til Cronan:	D:t øre p:r.
Ärlige Räntepenningar	— 40 30 3 $\frac{1}{2}$
Afrads penningar	— 10
Skjuts penningar	— 7 10
84 T:r 38 K:pr (a) Spannemål	— 191 4 9 $\frac{3}{7}$
155 L:d 11 $\frac{1}{2}$ M:r Smör	— 252 26 23 $\frac{3}{7}$
30 L:d 4 $\frac{1}{3}$ M:r Fläsk	— 37 24 16
30 L:d 4 $\frac{1}{3}$ M:r Torr Fisk	— 22 21 4 $\frac{4}{7}$
E 3	14 sum

325 $\frac{1}{2}$ st:n Fogel	—	—	21	5	3
7 st:n Kor	—	—	28	—	—
14 st:n Får	—	—	10	16	—
33 $\frac{1}{2}$ Alnar Valmar	—	—	6	9	—
49 $\frac{1}{2}$ Laſs Hō	—	—	37	4	—
225 $\frac{1}{2}$ Laſs ved	—	—	28	6	20
1726 $\frac{1}{2}$ Dagsvårken	—	—	323	23	12
2 T:r 13 M:r Strömming	—	—	8	5	$4\frac{4}{5}$
			1016	3	1 $\frac{3}{5}$

(a) Ex veteri mensura 40 Cappar efficiebant unam Tonnam.

§. XXII

Ex tabula census (*Mantals-långden*), an. 1791 per parœciam Lemland instituti, colligere licet, numerum hominum in utraque insula Lemland & Lumparland tunc degentium, fuisse 1135 (a) numerumque familiarum (Röctalet seu Matlagen) confecisse summam 143; quare quum earundem area conficiat unum circiter milliare Svecanum quadraticum, patet, parœciam hanc intuitu numeri incolarum nulli fere earum, quæ in australibus regni provinciis paris sunt amplitudinis, esse secundam, solis forte Scanicis exceptis (b). Præterea quum solum Lemlandense sit pluribus in locis fabulosum, adeoque segetibus proferendis per se minus idoneum, ruricolæ nostri exiguos in universum habent agros, qui quantumvis largiter saginati ac bene culti, tantam tamen frumenti copiam non præbent, quanta necessitatibus incolarum sufficeret; quem tamen defectum quodammodo supplet captura piscium. Insuper quum paucia tam in utraque parœcia, quam in adjacentibus minori-

noribus insulis sunt pinguis ac læta, greges quoque pecorum copiosum fundunt lac, ex quo optimum butyrum & caseos haud contemnendos in suos conficiunt usus. Ligna denique præbent silvæ non in necessarios tantum usus, sed ut plures orgyias Holmensibus expedient; nulla proinde insulanis nostris est ratio, quare de duriori conquerentur fato.

(a) Nyfösnämde år voro uti Lemlands församling. Man-	
tals pengar betalande personer	608
Privilegerade	30
Barn under 15 år	358
Bräcklige, utfattige och öfver 63 år gamle	<u>139</u>
	S:a 1135

(b) Ex libro Nob. *LAGERBRING Stats-kunskapen öfver Sverige* dicto, colligere licet, quod in Sveciæ provinciis, quæ habentur populosiores, raro plures, quam 1100, intra milliare quadraticum inveniantur homines.

Mihi quidem fuit propositum, summam redditum publicorum, quales nunc ex hac parœcia colliguntur exhibere; sed quantam cunque adhibui solicitudinem, in calculo tamen plures occurserunt lacunæ, nulla mea industria jam supplendæ; quamobrem hoc opus in aliam differo occasionem; antequam vero filum disquisitionis hujus Historicæ, temporis angustia pressus, abrumpo, **BENEVOLUM LECTOREM**, quo par est, verborum honore rogatum venio, velit frequentia verba, in parte priori prætermissa, benigne adscribere scilicet

Pag. 9. linea 2, post *Söderby* 9, addantur *Wåstermarkelag*, *Hellstorp* 8, *Knutsboda* 3, *Lembøthe* (b) 3.
Nåtö (c) 3, *Jersö* 3, *Flaka* Markelag och By 9.

Pag. 16. linea 8, lege Fr. pro Friherriuna.

